

Valdade kodu-uurijad

Seina äärde asetatud jalgrattad Juuru valla rahvamaja sissekäigu juures tõendasid, et siin toimub tõsine koosolek. Pühapäeval 15. septembril kogunesid rahvamaja saali valla haritlaskonna esindajad. ENSV Ministrite Nõukogu juures asuva Kultuurhariduslike Asutuste Komitee esimees sim. Abels pöörus nende poole kõnega poliitilise kasvatustöö ülesannete kohta maal. Muuseumide valitsuse inspektor jutustas sellest kasulikust ja huvitavast tööst, mis seisab koosolijail kodukohta tundmaõppimise alal.

Nii tekkis uus kultuurirakuke Juuru vallas — kodu-uurimise ring rahvamaja juures. Opering koosneb kolmest sektsioonist, kelledest üks hakkab tegelema valla ajaloo koostamisega, ajalooliste kohtade väljaselgitamise ja kirjeldamisega, materjalide kogumisega kuulsaksaanud kaasmaalaste kohta jne., teine, nagu omal ajal kutsus üles Lomonossov, «käib läbi nii mäed kui orud, nii stepid kui tiheda metsa», s. o. hakkab otsima maapõuevarasid valla territooriumil, ning kolmas hakkab koguma rahvaluulet ja etnograafilisi materjale.

Kodu-uurimise ringi asutamine rahvamaja juures ei tähenda sugugi, et see suur ja keeruline töö on alles alanud. Vastupidi, ring võimaldab ühendada ja suunata üldkasulikuks otstarbeks üksikute asjaarmastajate-kodu-uurijate jõupingutusi, kes omal algatusel püüdsid koguda ja säilitada seda, mida võib tarvis minna ajaloo ja teiste teadusharude jaoks. Siin on ka mineraalide kogu ja vanaaegset käsitööd iseloomustava silk-sak-väljaõmbusega, mida ei leidu teistes valdades, ja eelkõige Juuru valla ajaloolise mineviku dokumente.

«Meist on kirjutanud Eduard Vilde», ütleb

ühkusega rahvamaja juhataja sim. Laars, ja võtab raamatukogu riulilt hallide kaantega raamatu.

«Mahtra sõda» ... 7 kilomeetrit valla keskusest asub koht, kus 88 aastat tagasi leidsid aset traagilised sündmused, mis on kirjeldatud selles raamatus. Siin on kõrts teelahkmel, kus orjatööst kurnatud talupojad leppisid kokku ülestõusuks saksa mõisniku vastu. Siin on mõisamaja varemed, mille põletasid maha ülestõusnud talupojad. Edasi näeme kasesalu, kus toimus talupoegade relvastatud kokkupõrge tsaarivägedega, kes olid saadetud ülestõusu mahasurumiseks. Esimesest kokkupõrkest tulid talupojad välja võitjatenä. Siis saadeti nende vastu terve polk ja algas julm arveteoendamine. Praegugi nimetatakse «verepõlluks» kohta, kus 44 talupoega lasti läbi kadälipu ja anti igahelbe tuhat kepihoopi.

Aiakesega piiratult seisab puude varjus tagasihoidlik õbelisk — ainus omalaadne talurahvasõja mälestusmärk. Õbelisk on üles seatud veskirattal, mis nagu sümboliseeriks seda, et ajaloo rattad pühivad ära rõhumiise ja ülekohtu, mille vastu tõusid üles Mahtra talupojad. Kivisse on raiutud ülestõusu aeg — 1858 ja pealkiri «Siin võitles eesti talupoeg töö, õlguse ja vabaduse eest».

Mälestus vabadustarmastavatest Mahtra talupoegadest säilib põlvest põlve nende kaasmaalaste südames. Mõni aasta tagasi leidsid kohalikud kodu-uurijad mõisavalitseja märkmed ülestõusnutega verise arveteoendamise üksikasjade kohta, ja andsid need märkmed arhiivi. Vana õpetaja Eduard Aus, kes on Juurus töötanud juba kolmkümmend aastat, oli ise ühe talupoja jutustuse pealtkuulajaks, kes oli 16-aastasena olnud «Mahtra sõja»

pealtnägijaks, ja kirjutas selle jutustuse üles. Kuid valla kodu-uurijate ülesanded ei piirdu ainult talurahvasõja mälestuse säilitamisega. Nad süvenevad ajalukku, otsides muistset eesti linnust, mille kunagisest olemasolust kõnelevad ohvritammed koolimaja ees asuvas metsas. Selliste tammede õõnetesse tõid eestlased-paganad tavaliselt ohvreid oma jumalale. Geoloogilised ladestused Juurus äratavad ammu uurijate tähelepanu. Siia on sõitnud professorid Tartust. Materjalide kogumisel abistasid neid kohaliku kooli õpilased. Nii loodi koolis alalhoitav geoloogiline kogu, mis kahjuks on läinud jäljetult kaduma saksa okupatsiooni ajal. Kuid õpetaja Aus on veendunud, et ta oma kasvandike abil kogub uue kogu. Tal on koolis sada viiskümmend õpilast, sealhulgas 60 pionieri. See on terve armee noori kodu-uurijaid.

14-aastane Hilja Metsis, kes sai vabariiklikul õpilaste kunstilisel olümpiaadil 1. auhinna, joonistab valla vaatlusväärtusi, maju, mille katused on kallakid kõigile neljale poolele ja teisi vanaaegseid ehitisi. Ning siis moodustatakse käsitööseseimest, geoloogilistest materjalidest, joonistest, vanaaegsete tarbe- ja põllutööriistade ülesvõtetest valla muuseum. Muuseumis ei hakata käima mitte uudishimu pärast, vaid selleks, et vaadata ja õppida, mille poolest on vald rikas ja kuulus, selleks, et võrrelda kuidas elati varem ja kuidas elatakse nüüd.

Kodu-uurimise nurgad ja ringid asutatakse ka Kohila ja Rapla rahvamaja juures. Ka neis valdades leidub, mida näidata. Mis aga kõige tähtsam: on olemas energilisi, teadusehimulisi inimesi, kes tegelevad suurima innuga oma kodu uurimisega.

ETA erikirjasaatja O. Riss.